

3. Aspektu apsvēršana, izvērtējot bērna labākās intereses

Bērna labāko interešu noteikšana (*aspektu jeb kritēriju svēršana*) veicama, ņemot vērā vairākus faktorus, kas saistīti ar bērna, viņa vecāku, likumisko pārstāvju, aprūpētāju situāciju un apstākļiem un spēju īstenot bērna aizgādību, nodrošināt bērna labklājību un drošību, jo atbilstoši ANO Bērnu tiesību aizsardzības konvencijas 18. panta pirmajā daļā noteiktajam, vecāki vai aizbildņi ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību. Viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments tiesu prakses apkopojumā „[Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības \(kopīgas, atsevišķas, ikdienas\) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam](#)” ir secinājis, ka, izvērtējot bērna intereses, jāpārbauda un jāizvērtē arī vecāku objektīvās iespējas nodrošināt bērna pilnvērtīgai attīstībai nepieciešamos apstākļus, vecāku subjektīvās iespējas (personiskās īpašības, viņu spēja audzināt bērnu, vecāku pienākuma izpratne, morālā stāja, veselības stāvoklis un citas iespējas) un bērna subjektīvā attieksme pret vecākiem (pieķeršanās tiem, vēlēšanās dzīvot kopā ar vienu vai otru vecāku un citi apstākļi).

Līdz ar to, izvērtējot bērna labākās intereses, lai novērtētu bērna situāciju un izskatītu lietu jebkāda lēmuma (gan mutvārdu, gan rakstveida), kas skar bērna tiesības un tiesiskās intereses, pieņemšanai, nepieciešams vērtēt aspektus, kas svarīgi konkrētās situācijas novērtēšanai vai rīcībai, vai lēmuma pieņemšanai. Vienlaikus jāņem vērā, ka katra bērna interešu novērtēšana ir unikāla darbība, kas jāveic, katrā atsevišķā gadījumā ņemot vērā katra bērna īpašos apstākļus. Tas nozīmē, ka, lai gan bērna interešu izvērtēšana visos gadījumos ietvers vienus un tos pašus elementus, vadoties no konkrētās situācijas, daži elementi var netikt izmantoti katrā izvērtēšanā, kā arī vērtēšanas elementu svars attiecībā pret citiem elementiem var atšķirties. Arī Baltijas jūras valstu padomes sekretariāts [Pamatnostādnēs attiecībā uz cilvēktiesību veicināšanu un bērna labākajām interesēm pārrobežu lietās](#) ir uzsvēris nepieciešamību bērna interešu noteikšanas procesā veikt vērtējamo aspektu līdzsvarošanu un nodrošināt, ka labāko interešu novērtēšana un noteikšana tiek dokumentēta, vienlaikus ņemot

vērā, ka jānodrošina vērtēšanas un lēmumu pieņemšanas procesa kvalitāte, caurskatāmība un likumība, jo kavēšanās ar bērna interešu novērtējumu var būt nelabvēlīga ietekme uz bērnu.

Austrijā jēdziens “bērna labākās intereses” un to noteikšanas kritēriji (vērtējamie aspekti) ir definēti likumā. [Vispārējā civilkodeksa](#) 138. pantā ir noteikts, ka jebkuros jautājumos, kas saistīti ar bērniem, jo īpaši, ar viņu aprūpi un personīgajiem kontaktiem, bērna intereses ir vadošais princips, un tās jānodrošina pēc iespējas labāk. Svarīgi aspekti, nosakot bērna intereses, ir:

- 1) bērna nodrošinājums ar atbilstošu uzturu, medicīnisko aprūpi un dzīves telpu, kā arī rūpīgu bērna audzināšanu;
- 2) rūpes par atbilstošu bērna ķermeņa un emocionālo integritāti, komfortu un aizsardzību;
- 3) attiecības starp vecākiem un bērnu, vai bērna vecāki pieņem un novērtē viņu;
- 4) atbalsts bērna talantam, spējām un to attīstības nodrošināšana;
- 5) bērna viedokļa uzklauššana un ievērošana atbilstoši bērna vecumam, briedumam un spējai viedokli formulēt;
- 6) traucējumu bērnam novēršana, ja pasākumi tiek īstenoti pret bērna gribu;
- 7) vardarbības pret bērnu vai bērna tuvinieku novēršana;
- 8) bērna nelikumīgas izraidīšanas vai aizturēšanas apdraudējuma vai jebkāda cita veida kaitējuma novēršana;
- 9) noturīgs bērna kontakts ar abiem vecākiem un personām, kas veic bērna pamata aprūpi, kā arī būtiska saikne starp bērnu un šīm personām;
- 10) lojalitātes konflikta un ar to saistītās vainas izjūtas novēršana bērnam;
- 11) bērna tiesību un interešu aizsargāšana;
- 12) bērna dzīves apstākļu, vecāku un vispārējās vides raksturojums.

Bērna labāko interešu vērtēšanas aspekti šādā veidā tiek noteikti ne tikai Eiropas Savienības valstu tiesību aktos, bet, piemēram, arī Kanādas [Laulības šķiršanas likumā](#) (*angļu val.: Divorce Act*), 16. pantā ir ietverts pienākums vērtēt bērna labākās intereses, tai skaitā ir noteikts, ka, lemjot par saskarsmi ar bērnu, ir jāsver bērna labākās intereses un, vērtējot likumā noteiktos (apsveramos) faktoros, tiesas pirmajiem apsvērumiem ir jābūt par bērna fizisko,

psiholoģisko un emocionālo drošību, aizsardzību un labklājību. Tālāk likums noteic apsveramos faktorus (*angļu val.: Factors to be considered*), proti, likumā ir paredzēts, ka nosakot bērna intereses, tiesa ņem vērā visus ar bērna apstākļiem saistītos faktorus, tai skaitā un ne tikai - bērna vajadzības, ņemot vērā bērna vecumu un attīstības pakāpi, piemēram, bērna vajadzību pēc stabilitātes; bērna attiecību raksturu un stiprumu ar katru laulāto, katru no bērna brāļiem un māsām un vecvecākiem un jebkuru citu personu, kurai ir svarīga loma bērna dzīvē; katra laulātā vēlmi atbalstīt bērna attiecību attīstību un uzturēšanu ar otru laulāto; bērna aprūpes vēsturi; bērna uzskatus un vēlmes, pienācīgi ņemot vērā bērna vecumu un briedumu, ja vien tos ir iespējams noskaidrot; bērna kultūru, valodu, reliģisko un garīgo audzināšanu un citus. Ja pie aspektu vērtēšanas tiek konstatēta vardarbības esamība ģimenē, tad šādam gadījumam likums noteic vardarbības risku vērtēšanas kritērijus.

Tādējādi ir iespējams izdarīt secinājumu - lai gan Latvijas tiesību akti (Bērnu tiesību aizsardzības likums, Civillikums, Bāriņtiesu likums, Ārstniecības likums, Izglītības likums, likums "Par policiju" u.c.) uzsver bērna interešu prioritāru ievērošanu, speciālajā likumā ir nosakāmi kritēriji, kas jāievēro bērna interešu vērtēšanas procesā. Šī iemesla dēļ Bērnu tiesību likuma [6. panta 2.1. daļā](#) ir noteikti kritēriji (vērtējamie jeb sveramie aspekti), kas jāņem vērā, vērtējot un nosakot bērna labākās intereses. Tostarp, bērna izcelsme, ģimene, tās sastāvs, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, ģimenes vide, ģimenes un bērna sociālajās saites, izglītības ieguve un vecāku iesaistīšanās bērna izglītības nodrošināšanā, veselības aprūpe un bērna attīstība, bērna un ģimenes locekļu paradumi un attieksme pret sabiedrisko kārtību, morāles un ētikas normām, vardarbīgas uzvedības gadījumi ģimenē, alkohola lietošanas un smēķēšanas paradumi u.c. aspekti, kas svarīgi konkrētās situācijas novērtēšanai vai rīcībai, vai lēmuma pieņemšanai. Tāpat jāņem vērā konkrētās ģimenes un bērna īpašās vajadzības veselības kontekstā, kā arī sociāli ekonomiskie apstākļi, kādos atrodas ģimene un bērns.

Bērna labāko interešu svēršanas piemēri ir aplūkojami tiesu praksē. Piemēram, Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022.gada 9.septembra spriedumā lietā Nr. A420161621, [SKA-933/2022](#) ir svērtas bērna labākās intereses saistībā ar pieteikumu par administratīvā akta izdošanu ar kuru tiktu pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, jo kopā ar bērnu dzīvojošā bērna māte jaunprātīgi izvairās no tiesas nolēmuma izpildes par saskarsmes

tiesību nodrošināšanu bērnam ar tēvu, kā arī pastāv aizdomas par vardarbību pret bērnu. Tiesa motīvu daļā norāda, ka Apgabaltiesa spriedumā ir pareizi interpretējusi Civillikuma 203.pantu un pamatoti atzinusi, ka aizgādības tiesību pārtraukšana vecākam ir galējais līdzeklis, ja nav iespējams novērst bērna vislabākajām interesēm nelabvēlīgos apstākļus. Vienlaikus tiesa norāda, ka bērna interesēs ir gan uzturēt saskarsmi ar savu ģimeni, gan tikt pasargātiem no rīcības, kas viņiem kaitē, arī vecāku emocionālās vardarbības. Abas šīs bērna intereses ir vienlīdz svarīgi aizsargāt. Tāpēc šādās lietās ir svarīgi atrast bērna vislabākajām interesēm atbilstošu situācijas risinājumu. Turklāt primāra šādos gadījumos vienmēr ir bērna tiesību un interešu objektīva ievērošana, nevis vecāku vēlmēs. Šajā gadījumā tiesa sver divas bērna intereses uzturēt saskarsmi ar ģimeni un tikt pasargātam no kaitīgas rīcības, proti, vardarbības. Tiesa norāda, ka katrā bērnu tiesību lietā ir jādomā, kā ilgtermiņā nodrošināt bērna tiesību efektīvu ievērošanu un aizsardzību. Atbilstoši Bērnu tiesību likuma 6.panta 2.1 daļas 1. un 10.punktam, nosakot bērna labākās intereses, nepieciešams tiekties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu, atbilstoši situācijai, ņemot vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina bērnam emocionāli tuvas, pastāvīgas, ģimeniskas attiecības, kā arī aizsardzību no vardarbības, apdraudējuma, antisociālas uzvedības. Konkrētajā gadījumā tas nozīmē meklēt ilgtermiņa risinājumu bērna tiesību ievērošanai uz saskarsmi ar savu tēvu jeb ģimenes saišu uzturēšanu, kā arī to, ka bērnam ir jābūt pasargātam no vardarbības.

Citā lietā Nr. A420294419, [SKA-343/2022](#), kurā Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departaments skatījis pieteicēja prasību pret personu ar kuru pieteicējam ir kopīga meita, arī tiek svērtas bērna labākās intereses. Svēršanas process un tiesas argumenti atspoguļoti tiesas spriedumā. Pieteicējs norādījis, ka pēc piedzimšanas meitai tika dots pieteicēja uzvārds, bet 2019.gadā bērna māte stājās laulībā un mainīja uzvārdu. Māte vērsās bāriņtiesā ar lūgumu lemt par bērna uzvārda maiņu uz sava jaunā vīra uzvārdu. Bāriņtiesa ar savu lēmumu atļāva mainīt bērnam uzvārdu. Lēmums pamatots ar to, ka bērna interesēs ir mainīt uzvārdu, jo bērna ikdienas aprūpi nodrošina mātes ģimene, kurā visiem ir šāds uzvārds. Arī bērns nepārprotami ir izteicis vēlmi mainīt uzvārdu, un bērna viedoklis ir ņemams vērā. Pieteicējs vērsās tiesā par minētā bāriņtiesas lēmuma atcelšanu. Tiesa savā 2022.gada 17.janvāra [spriedumā](#) konstatēja, ka jautājums par bērna uzvārdu vērtējams no bērna tiesību un interešu ievērošanas viedokļa

atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.pantam. Izšķirot jautājumu par bērna uzvārdu, jāņem vērā bērna saikne ar ģimeni. Tā kā bērns ikdienā dzīvo mātes ģimenē, ir redzama bērna interese būt mātes uzvārdā. Esot ar māti vienā uzvārdā, bērnam rodas zināma psiholoģisku drošība, komforts, ka viņš ir piederīgs konkrētajai ģimenei. Pieteicējs (meitenes tēvs) nedzīvo kopā ar bērnu un bērna māti, bērna mātei ir izveidojusies jauna ģimene, kurā bērns jūtas emocionāli labi. Turpretim saskarsmē ar tēvu bērns izjūt diskomfortu, pauž neizpratni par vecāku konfliktējošām attiecībām. Bērna interesēs ir būt pasargātam no iesaistīšanas vecāku konflikta risināšanā. Bērna uzvārda maiņai nav jābūt par ieganstu, lai attiecības pasliktinātos vēl vairāk. Tāpēc bērna emocionālajai labsajūtai un viedoklim ir izšķiroša nozīme. Pieteicējam šaubas par bāriņtiesas lēmuma pamatotību raisa tas, ka bāriņtiesa, atbildot uz tiesas jautājumu, norādīja, ka praksē ir bijuši gadījumi, kad bērnam uzvārds tiek mainīts vairākas reizes. Apgabaltiesa nav vērtējusi, vai tas atbilst bērna interesēm. Tiesa norādījusi, ka bērna labāko interešu izvērtējuma procesā ir jālīdzsvaro bērna intereses gan no esošās bērna ģimenes dzīves viedokļa (jo bērns ikdienā dzīvo mātes jaunajā ģimenē), gan no bērna ģimenes dzīves viedokļa ar bioloģisko tēvu. Ja vecāks, ar kuru bērns vairs ikdienā nedzīvo kopā pēc vecāku šķiršanās, tomēr uztur saskarsmi ar savu bērnu, tad starp šo vecāku un bērnu faktiski turpina pastāvēt ģimenes attiecības. Apgabaltiesa, izvērtējot bērna interešu ievērošanu, ir raudzījusies, ar kuru no vecākiem bērns dzīvo. Apgabaltiesa uzsvērusi, ka bērna dzīvošana kopā ar vienu no vecākiem ir pietiekami nopietns arguments, lai bāriņtiesa nolēmtu, ka bērna labākajās interesēs ir veidot kopīgas identitātes sajūtu ar to no vecākiem, ar kuru viņš ikdienā dzīvo kopā un mainīt uzvārdu. Pieteicējs norāda, ka pretēja bērna vislabākajām interesēm būtu bieža uzvārda maiņa. Augstākās tiesas Senāts piekrīt pieteicējam, ka bieža uzvārda maiņa, ņemot vērā, ka uzvārds ir daļa no personas identitātes, vispārīgi nebūtu saskanīga ar bērna vislabāko interešu ievērošanu, izņemot, ja nav konstatējami kādi īpaši būtiski apstākļi, kādēļ tas ir nepieciešams. Vienlaikus Augstākās tiesas Senāts secina, ka tas, ka bāriņtiesa ir nolēmusi atļaut bērnam mainīt uzvārdu uz mātes jauno uzvārdu, jo ir secinājusi, ka bērna interesēm atbilstošāk ir būt mātes jaunās ģimenes uzvārdā, nekādā veidā nedrīkst ietekmēt bērna un tēva savstarpējās attiecības. Citiem vārdiem, bērna māte bērna uzvārda maiņu nedrīkst vērst pret bērna un tēva attiecībām, tās pasliktinot, it īpaši ņemot vērā, ka bērns ikdienā dzīvo kopā ar

māti un tādējādi vairāk ir mātes ietekmē. Senāts nepārprotami piekrīt, ka, saskarsme ar vecākiem ir bērna tiesība, nevis pienākums, tātad bērnu nevar piespiest izmantot saskarsmi ar vecāku. Tomēr bērna un vecāka attiecību uzturēšana ilgtermiņā nav maznozīmīgs jautājums. Apsverot visus lietā esošos apstākļus (vienu aiz otra) iepretī bērna vislabākajām interesēm, Augstākās tiesas Senāts nolēma, ka bērna labākajās interesēs ir mainīt uzvārdu, kā arī norādīja to, ka bērnam ir astoņi gadi un pietiekams briedums, lai apzinātos sava viedokļa nozīmību.

Pašnovērtējuma jautājumi

Katra bērna interešu novērtēšana ir:

- a) unikāla darbība, kas jāveic, katrā atsevišķā gadījumā ņemot vērā katra bērna īpašos apstākļus;
- b) sava viedokļa rakstiska formulēšana par to, ko speciālists uzskata bērnam par labāko risinājumu;
- c) jāpamato ar konkrētiem Civillikuma pantiem, lai lēmums būtu motivēts.

Bērna labāko interešu vērtēšanā (svēršanā) jāņem vērā šādi aspekti:

- a) bērna līdzdalība ar viņu saistītu lēmumu pieņemšanas procesos;
- b) bērna vecāku uzskati;
- c) bērna izglītības iestādes pedagogu viedokļi.